

УДК 378.016(07):811.161.2

Златів Л. М.

ДИСКУРСИВНО-ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ СТУДЕНТІВ-МАТЕМАТИКІВ

У статті проаналізовано дискурсивно-текстоцентричний підхід до навчання української мови за професійним спрямуванням студентів-нефілологів як один із найбільш пріоритетних у сучасній лінгводидактиці вищої школи. Під кутом зору вишівської методики навчання мови розглянуто поняття «текст» і «дискурс» та їх співвідношення, категорію «професійний дискурс», визначено функції тексту і дискурсу щодо розвитку мовної особистості фахівців напрямків діяльності «Математика», «Інформатика», вимоги до навчальних професійно зорієнтованих текстів, критерії відбору їх. Наведено фрагменти навчальних текстів-дискурсів і завдання до них, а також приклади завдань на створення професійних дискурсів, максимально наближених до умов майбутнього професійного спілкування студентів-математиків.

Ключові слова: дискурсивно-текстоцентричний підхід, текст, дискурс, професійний дискурс, професійна діяльність, навчальний текст.

В статье проанализирован дискурсивно-текстоцентрический подход к обучению украинской профессиональной речи студентов-нефилологов как один из наиболее приоритетных в современной лингводидактике высшей школы. С точки зрения вузовской методики обучения языку рассмотрены понятия «текст» и «дискурс» и их соотношение, «профессиональный дискурс», определены функции текста и дискурса в развитии языковой личности специалистов направления «Математика», «Информатика», требования к учебным профессионально ориентированным текстам, критерии их отбора. Приведены фрагменты учебных текстов-дискурсов и задания к ним, а также примеры заданий на создание профессиональных дискурсов, максимально приближенных к условиям будущего профессионального общения студентов-математиков.

Ключевые слова: дискурсивно-текстоцентрический подход, текст, дискурс, профессиональный дискурс, профессиональная деятельность, учебный текст.

The discourse-text centric approach to teaching Ukrainian language for professional purposes of students-non philologists is analyzed in the article as one of the most prior in the contemporary higher education lingual didactics. The notions «text» and «discourse» and their correlation are considered from the point of view of higher education methodology, the category «professional discourse» is defined as discursive activity of language personality in professional communication situations.

The following functions of text and discourse as to language personality of students-non philologists development as function of semantic perception development of professional text: understanding of listened or read verbal unit; function of oral speech development (forming of speech skills on the basis of professional text); function of students' knowledge about profession replenishment; function of practicing.

The main demands as to educational professionally oriented texts for developing language personality of specialists of «Mathematics», «Information technologies» specialties and criteria of their selection: conceptive, didactical, sensitive, cognitive are presented in the article; considering the needs of specialty (Mathematics, Information Technologies), considering specifics of language environment which students are in, considering professional value of the texts and level of their professional terminology saturation, selecting the most used and frequent terms in the speech of Mathematics and Information Technologies teacher.

The fragments of educational professionally oriented texts-discourses (of informative-ascertaining type) are demonstrated and the tasks for them which demonstrate discourse centric approach to professional speech teaching of students of «Mathematics» specialty are formed. The examples of tasks for creating professional discourses which are the most approximate to the conditions of future professional communication of «Mathematics» specialty students are also demonstrated.

Key words: discourse-text centric approach, text, discourse, professional discourse, professional activity, educational text.

В умовах соціально-економічних реформ одним із найважливіших завдань вищої освіти є розробка й реалізація особистісно зорієнтованої моделі розвитку українського професійного мовлення студентів-нефілологів ВНЗ, що розрахована на підготовку висококваліфікованого спеціаліста, здатного виявляти стійкі фахові знання українською мовою та професіоналізм у ділових ситуаціях спілкування, бути конкурентоздатним на ринку праці.

У сучасних умовах пошуку нових шляхів розвитку вищої освіти особливої значущості набуває практичне спрямування університетських знань, органічне поєднання навчання української мови з життєвими ситуаціями майбутньої професії. У зв'язку з цим у лінгводидактиці вищої школи закріпились нові

підходи до навчання мови (антропоцентричний, функційно-комунікативний, особистісно зорієнтований та інші). З-поміж найпріоритетніших із них виокремлюють дискурсивно-текстоцентричний підхід.

На теренах науки за останні роки з'явилася низка праць, у яких їх автори: 1) подають чіткі визначення тексту, дискурсу і твору (Д. Х. Баранник, Р. Барт, Ф. С. Бацевич, Л. А. Новиков); 2) аналізують загальні питання дискурсу (В. І. Карасик); 3) описують дискурс як когнітивно-комунікативний феномен (Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець та ін.); 5) актуалізують питання кореляції понять «дискурс» і «текст» (Ф. С. Бацевич, Н. А. Вовк, О. В. Єрофеева, А. І. Кудлаєва), «дискурс» і «концепт» (Г. Сливкін); 6) вивчають текст як об'єкт лінгвістичного дослідження (І. Гальперин); 7) розмежовують підходи до вивчення тексту з позицій лінгвістики тексту та інтерпретації тексту (Т. В. Лук'янова); 8) вивчають теоретичні питання комунікації і тексту (А. І. Мамалига, Т. В. Радзівська, В. В. Різун, М. Д. Феллер). Натомість питання дискурсивно-текстоцентричного підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням досі залишається поза належною увагою науковців.

Мета статті – визначити наукові засади дискурсивно-текстоцентричного підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням, зокрема розглянути співвідношення понять «текст» і «дискурс», уточнити категорію «професійний дискурс», функції тексту і дискурсу щодо розвитку мовної особистості фахівців напрямків діяльності «Математика», «Інформатика», вимоги до навчальних професійно зорієнтованих текстів, критерії відбору таких текстів, подати зразки тестів і комунікативних завдань, які б сприяли формуванню мовної особистості студента-математика.

Текстоцентричний підхід до навчання мови є одним із «наймолодших» у лінгводидактичній науці, тому серед науковців немає однаковості і щодо його назви (до «текстоцентричний» як синоніми вживають «текстоорієнтований», «текстотворчий», «текстовий»), і щодо кваліфікування поняття: підхід, аспект [4; 6; 12], принцип [11, с. 8].

Текстоцентричний підхід є поліфункційним і передбачає засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь та навичок на основі текстів; усвідомлення структури тексту й функцій мовних одиниць у ньому; формування вмінь і навичок сприймати, аналізувати, відтворювати, створювати, редагувати власні висловлювання; у кінцевому ж результаті – сприяє формуванню й розвитку комунікативної компетентності студента.

У публікаціях останніх років учені застосовують терміни «дискурсивно-текстоцентричний підхід» або «дискурсивно-текстовий підхід» [10], дискурсно-текстологічний аспект [7], проте ґрунтовного визначення цього терміна в українській лінгводидактичній літературі ми не знайшли.

Наукові засади дискурсивно-текстоцентричного підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням розроблені у працях І. П. Дроздової. Професійне мовлення дослідниця трактує ширше, ніж мову фаху, його розглянуто як вид діяльності людей окремої галузі знань, що знаходить вияв у користуванні мовою цієї галузі в усній і писемній формах. Формування професійного мовлення ґрунтується на вдосконаленні мовленнєвої діяльності, основу структури якої становить мовленнєва ситуація, а її кінцевим результатом є не тільки текст, а й дискурс [9, с. 49].

Для нашого дослідження релевантним є розмежування базових понять сучасної лінгвістики «текст» і «дискурс», а також виділення категорії «професійний дискурс», оскільки ми погоджуємось із думкою І. П. Дроздової, що навчальні тексти за фахом формуються на стику професійного і навчального дискурсів і являють собою систему проєкцій цих дискурсів [там само].

Поняття «дискурс» уперше вжив бельгійський лінгвіст Е. Бюїссанс, який додав до сосюрівської дихотомії мови і мовлення третій елемент: «langue – discours – parole». Зазначений термін уживали тоді в англо-американській та французькій наукових літературах для позначення мовлення, тексту загалом. Такі дослідники, як З. Харріс, М. Фуко, Т. ван Дейк, Е. Бенвеніст, М. Бахтін, Джонсон-Лейрд, Ю. Степанов, М. Мінський, Р. Водак внесли чимало ідей в опрацювання вказаного феномену, кваліфікуючи його як мовлення, невіддільне від того, хто говорить [13, с. 55–70].

Т. ван Дейк визначав дискурс як складне комунікативне явище, яке містить, крім тексту, ще й екстралінгвістичні чинники (знання про світ, думки, настанови адресата), необхідні для розуміння тексту. О. Ворожбитова зауважує, що термін «дискурс» варто вживати під час аналізу діалогу й полілогу, живого мовлення, продукovanого в усній формі, а також під час розгляду тексту як продукту мовленнєвої діяльності у соціокультурному і психолінгвістичному контекстах [5, с. 219]. Н. Д. Арутюнова кваліфікує дискурс як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін. чинниками; як мовлення, «занурене в життя» [1, с. 136–137]. Нам найбільше імпонує позиція професора Ф. С. Бацевича, який подає таку дефініцію дискурсу – це «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, визначених конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [2, с. 138]. Як когнітивно-комунікативне явище дискурс репрезентовано в колективній монографії представників харківської лінгвістичної школи (Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець та ін.) [3].

Дехто із сучасних учених ототожнює дискурс із предметом дослідження різних наук. Нині існує практика сприймання дискурсу як вияву культурної комунікації, етнокультурних особливостей мовлення, культурно-історичних особливостей спілкування. Поняття дискурсу подекуди асоціюють із типами

та формами мовлення, принципами побудови повідомлення, його риторикою, характеристиками мовлення окремої людини і груп людей. Розглядають дискурс і як функційний стиль, різновид мовлення [2, с. 137–138].

Ситуація в дискурсі – це вид репрезентації знань, що залежать від особистого досвіду учасників комунікації, мовлення яких може супроводжуватися мімікою, жестами, емоційно-експресивним впливом на мовця, тому дискурс визначають у певних формах функціонування мови – інтерв'ю, екзаменаційному діалозі, у професійному спілкуванні. Саме дискурс є «середовищем» для професійного спілкування, у якому циркулюють різні фахові дискурси, з'являються нові на перехрестях інших дискурсів, що є одночасно частиною цього професійного простору.

Виокремлюємо категорію «професійний дискурс» як дискурсивну діяльність мовної особистості у професійних ситуаціях спілкування [9, с. 61]. Мовленнєва діяльність і професійний дискурс у нашому розумінні – це сутність і явище. Мовленнєва діяльність – поле (континуум) мовленнєвої активності безкінечної кількості конкретних мовних особистостей. Дискурс за професійними ознаками конкретної мовної особистості в цьому випадку є точкою (в просторі) континууму мовленнєвої діяльності. Відстань між точками – професійними дискурсами конкретних мовних особистостей – наближений до нуля, що віддзеркалює взаємодійний і взаємозалежний характер мовленнєвого спілкування комунікантів. Простір професійного дискурсу є точкою в безмежному континуумі мовленнєвої діяльності, сам по собі обмежено і внутрішньо поділений. Він складається з одиниць мовленнєвої діяльності різного комунікативного статусу, мовленнєво-мисленнєвих сил із різними векторами і спрямованістю на адресата/ адресанта дискурсу (фахівців).

Текст більшість учених (Ф. С. Бацевич, Н. С. Валгіна, І. Р. Гальперін, Т. В. Радзієвська, О. О. Селіванова, та ін.) розглядають як середню ланку акту вербального спілкування, яка взаємодіє із суб'єктами текстової комунікації і тому обов'язково має суб'єктивно-особистісні маркери. З-поміж основних ознак тексту, з методичного погляду, можна виокремити такі: текст – це комунікативна одиниця, оскільки він відображає певну прагматичну настанову того, хто його створює, він може бут відтворений у різних умовах, має цілісність і змістову завершеність; текст є соціально-зумовленим або детермінованим: одне і те ж комунікативне завдання реалізується однією і тією ж особою по-різному, залежно від ситуації спілкування [2].

Ми досліджуємо текст і дискурс у зв'язку з питанням їх ролі в навчанні професійного мовлення. У теоретичному плані це питання досить складне, ми не ставимо перед собою глобальні завдання диференціювання, а, переслідуючи практичні цілі (лінгводидактичного характеру) і спираючись на вже відомі праці у цій галузі, конкретніше – на вже виділені до нас базові ознаки зіставляваних феноменів, уважаємо: у нашій ситуації доцільно під поняттям «текст» розуміти зафіксовані протяжні мовленнєві твори жорсткої структури: як правило, це структуровані закінчені мовленнєві твори, зафіксовані на паперових носіях (писемна форма), або на електронних носіях (усна форма). Під поняттям дискурс, відповідно, ми розуміємо породжені, вільні, незалежні від зовнішнього фіксування, протяжні мовленнєві твори гнучкої структури, які функціують, як правило, в усній формі (звичайно це незавершені або завершені мовленнєві твори, що також мають свою структуру, однак гнучку, що піддається різним трансформаціям та інтерпретаціям), через свою незафіксованість і гнучкість відкриті для численних інтерпретацій.

Для нашого дослідження важливим є визначення поняття «текст-дискурс», запропоноване Н. Формановською [14]. Розуміємо під цим вербальним комплексом дискурс, за своєю структурою дуже близький феномену, позначеному нами як текст (тобто це дискурс, за ознакою «жорсткості» наближений до тексту).

Як базовий тип тексту з метою формування мовної особистості студента-математика в навчанні української мови з метою розвитку професійного мовлення використовуємо інформативно-констатувальний тип тексту як оптимальний із погляду його розгорнутості й закодованості в ньому базових метатем, що функціують у навчальному процесі студентів (завдання когнітивного характеру). Особливо це стосується навчальних тем «Українська наукова термінологія», а також «Науковий текст. Структура мовного оформлення». На поданих типах текстів формуються тексти-дискурси. Однак із метою формування справжнього, творчого професійного дискурсу, гнучкого за своїми характеристиками й спрямованого на конкретного адресата, ми також використовуємо інформативно-експлікативний тип тексту в його опозиції до інформативно-констатувального. Цей підхід дозволяє розглянути різні варіанти текстових/дискурсних реалізацій на основі єдиного інваріанта – теми, що дозволяє студентам конструювати свій, творчий і гнучкий, монологічний дискурс, заданий певною професійною ситуацією спілкування (насамперед адресатом).

У контексті сказаного вище текст розглядаємо як результат будь-якого різновиду мовленнєвої діяльності – мовленнєвий твір у звуковій або графічній формі (говоріння або письмо), а також об'єкт розуміння (читання або аудіювання).

Функціями навчального тексту з української мови (за професійним спрямуванням) є такі: 1) функція розвитку смислового сприйняття професійного тексту: розуміння прослуханого або прочитаного словесного цілого. Реалізація цієї функції залежить від характеру завдань, які насамперед мають бути спрямовані на перевірку розуміння сприйнятого наукового тексту або на виокремлення в ньому різних смислових чи формальних елементів, що допомагають правильному розумінню змісту тексту; 2) функція розвитку усного мовлення (формування на основі професійного тексту навичок говоріння). 3

цією метою на заняттях використовуємо різні форми відтворення змісту прослуханого чи прочитаного тексту (переказ своїми словами, доповнення тексту деталями, побудова діалогів на базі тексту тощо); 3) функція поповнення знань студентів про професію. Практичну реалізацію ця функція знаходить у завданнях до тексту, що охоплюють різні мовні рівні і спрямовані на те, щоб звернути увагу студентів на мовні елементи тексту (знайти незнайомі терміни, знайти і виписати однорідні члени речення тощо); 4) функція тренування. Мета цієї функції – формування мовних умінь і навичок. Вона також реалізується на основі завдань до тексту, зорієнтованих на часткове чи повне відтворення його змісту. Дібрані тексти повинні давати повне уявлення про основні функційні стилі сучасної української мови, а кожен текст – мати основні ознаки наукового або офіційно-ділового стилів. Крім того, текст повинен бути насиченим комунікативно-значущою лексикою відповідної тематичної групи, мовними явищами, які вивчають на практичному занятті.

Для відбору навчальних текстів застосовуємо такі критерії: концептний (текст містить основні концепти, що віддзеркалюють професійну актуальність, наприклад, гіпотези, поняття тощо); дидактичний (текст має навчальний і виховний потенціал і містить необхідні для навчання мовні факти і явища); сензитивний (відповідність змісту тексту і його мовного оформлення віковим можливостям студентів); когнітивний (текст виконує свою освітню функцію і відповідає пізнавальним потребам студентів) [8, с. 73].

Найбільш придатними для навчання мови студентів-математиків вважаємо такі критерії добору навчального матеріалу: 1) урахування потреб фаху (математики й інформатики); 2) урахування специфіки мовного середовища, у якому перебувають студенти; 3) урахування професійної цінності текстів та ступеня насичення їх фаховою термінологією; 4) добір найбільш уживаних та частотних у мовленні вчителя математики й інформатики термінів [Там само, с. 75].

Наведемо фрагменти навчальних професійно зорієнтованих текстів-дискурсів і сформульовані завдання до них, які демонструють дискурсивно-текстоцентричний підхід до навчання професійного мовлення студентів-математиків.

Прочитайте уважно тексти. Визначте тему й основну думку кожного, тип і стиль. Обґрунтуйте свій вибір. Дайте заголовки. З'ясуйте, які з мовних особливостей стилю реалізовано в наведених текстах.

Текст 1

Іван Пáвлович Пулю́й (Ivan Pulyuy, Johann Pulu; *2 лютого 1845, Гримайлів, Гусятинський район, Тернопільська область – †31 січня 1918, Прага) – український фізик і електротехнік, винахідник, організатор науки, громадський діяч, перекладач. Доцент Віденського університету. Професор **(В,в)ищої (Т,т)ехнічної (Ш,ш)коли** в Празі, ректор першого в Європі електротехнічного факультету. Доктор **(С,с) трасбур(...)**ого **(У,у)ніверситету**. Державний радник із електротехніки Чехії і Моравії. Член НТШ.

Народився у глибоко релігійній **(греко)католицькій** родині Павла Пуглюя (пізніше Іван Павлович змінив прізвище на Пулюй), який у 1861-1865 рр. був бургомістром Гримайлова.

Навчався в місцевій початковій школі. У 1865 р. закінчив **(Т,т)ернопільську (Г,г)імназію**, вступив на теологічний факультет **(В,в)іденського (У,у)ніверситету**, який закінчив із відзнакою. Пізніше вступив на фізико-математичне відділення філософського факультету того ж університету, де навчався до 1872 року. Був доцентом цього університету.

1874–1875 рр. – викладав фізику у **(Військово)морській (А,а)кадемії** в Фіуме (нині Рієка, Хорватія).

1875 р. як стипендіат **(А,а)встрійського (М,м)іністерства (О,о)світи** підвищував свої професійні знання під керівництвом професора Августа Кундта в Стразбурзькому університеті.

1876 р. – захистив докторську дисертацію «Залежність внутрішнього тertia газів від температури», у якій опублікував результати досліджень температурної залежності **в(...)**язкості газів, за що здобув ступінь доктора натурфілософії Страсбурзького університету.

1884 р. – **(М,м)іністерство (О,о)світи ((А,а)встро)(У,у)горської (І,і)мперії** запропонувало Івану Пулюю як професору експериментальної і технічної фізики очолити кафедру фізики **(Н,н)імецької (В,в)ищої (Т,т)ехнічної (Ш,ш)коли** в Празі (нині **(Ч,ч)еський (Т,т)ехнічний (У,у)ніверситет**), яку 1903 року перетворив на першу в Європі кафедру фізики та електротехніки. В 1888–1889 був ректором цієї школи, створену ним кафедру очолював протягом 32 років. Був державним радником із електротехніки Чехії і Моравії.

1916 р. – йому запропонували посаду **(М,м)іністра (О,о)світи (А,а)встрії**, від якої він відмовився за станом здоров'я.

Разом із Іваном Горбачевським організував **(Т,т)овариство (У,у)країнська (Г,г)ромада** в Празі, створив фонд допомоги студентам. Міністерство освіти Австро-Угорщини запросило Пулюя на посаду професора і керівника кафедри експериментальної і технічної фізики Німецької вищої технічної школи у Празі. Тут він швидко здобув високий авторитет, і його обирають ректором цього закладу. Організував окремий курс електротехніки, створив окрему кафедру, якою керував аж до виходу на пенсію у 1916 році. Похований у Празі.

Текст 2

Чимало публікацій останніх років українських фізиків, медиків та публіцистів (В. Рижика, Р. Гривняка, В. Шендеровського, Р. Гайди, Л. Даценка, М. Чайківського, М. Долчука, О. Барвінського та ін.) присвячено аналізу науково-практичної діяльності І. Пулюя [1–12].

Свою наукову діяльність учений розпочав із експериментального дослідження внутрішнього тертя та дифузії газів і парів (1874–1880 рр.). Починаючи з 1880 р. проводив фундаментальні дослідження процесів у вакуумних газорозрядних апаратах власної конструкції [1]. Його праці у цій галузі опубліковані окремою книгою в «Доповідах Віденської Академії Наук» під загальною назвою «Електродна промислова матерія» (1883 р.), що присвячена найважливішим досягненням світової фізичної науки, яку в англійському перекладі (1889 р.) видало Лондонське фізичне товариство в серії «Фізичні мемуари». Різноманітні прилади, описані в цих працях, експонували на міжнародних виставках, згодом чимало з них стали експонатами науково-технічних музеїв Відня, Парижа, Лейпцига і Праги. Апарат, широко відомий серед фахівців того часу як флуоресцентна «лампа Пулюя», став прообразом рентгенівської трубки [2–5]. «Пулюєва лампа» отримала премію на міжнародній виставці 1887 р. у Парижі [2].

Учений розкрився як різнобічний практик і водночас глибокий науковець-теоретик, як педагог-новатор і організатор. *Премії і медалі на виставках у Парижі Відні Штаєрі та Празі численні винаходи запатентовані у різних країнах Європи ґрунтовні теоретичні статті які з австрійських видань часто передруковував центральний німецький журнал «Elektrotechnische Zeitschrift» ордени Залізної корони і Франца-Йосифа та звання радника цісарського двора яким його нагородив уряд Австро-Угорщини за заслуги перед державою у розвитку електротехнічної промисловості все це характеризує масштаб і рівень його діяльності* [1–3].

Іван Пулюй майстерно поєднував викладацьку працю з науково-дослідною, про це свідчить, зокрема, виготовлений ним прилад для вимірювання механічного еквівалента теплоти, нагороджений у 1878 р. срібною медаллю Всесвітньої виставки в Парижі. Високою оцінкою досягнень І. Пулюя було обрання його почесним членом Віденського електротехнічного товариства та багаторічне перебування на посту президента заснованого ним такого ж товариства у Парижі [2, 3].

У 1879 р. І. Пулюй надрукував працю «Непропаща сила», а в 1881 р. науково-популярну брошуру «Нові і перемінні звізди», тісно пов'язані в ідейно-теоретичному плані. В них провідною є ідея закону збереження і перетворення енергії, що відкрили й обґрунтували в сорокових роках ХІХ століття Р. Майєр, Дж. Джлупль і Г. Гельмгольц. Отже, вже в перший період своєї наукової творчості І. Пулюй чудово розумів фундаментальну роль закону збереження – не тільки для фізики, але й загальноприродничих і загальнонаукових досліджень. У нього цей закон асоціюється з філософськими та етично-психологічними проблемами, з його громадсько-політичними поглядами та прагненнями [3, 6].

Іванові Пулюю вдавалося поєднувати інтенсивну наукову і педагогічну працю з невтомною діяльністю, спрямованою на національне відродження України, відновлення української державності. Розуміючи фундаментальне значення рідної мови в житті суспільства, Пулюй ще студентом підготував і видав у 1869 р. перший молитовник українською мовою, переклав підручник з геометрії для українських гімназій. Вболівання і боротьба за долю української мови як передумови нормального розвитку нації, її освіти, культури, державності стали для нього провідною зорею у суспільно-політичній активності. В одному з листів учений писав: «... ціль наша єсть: вибороти своєму народові поважне становище між іншими народами, та не заржавілими списами чубатих дідів наших, а живим словом, русько-українською мовою» [10, 11].

Будучи поліглотом, теологом і знавцем класичних мов, він разом із видатними письменниками Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуєм-Левицьким десятки років працював над перекладом українською мовою та виданням Біблії. Частинами цей переклад видавався в різні роки, перше повне українське видання Біблії здійснено у Відні в 1903 р.

Дві брошури Пулюя (видані німецькою мовою в 1915 р.) присвячені політичній ситуації українського народу, необхідності відновлення української державності. В одній із них («Україна та її міжнародне політичне значення») зокрема, читаємо: «Поневолені народи Росії повинні стати вільними і утворити власні держави. Але найважливіше значення для досягнення цієї мети, для забезпечення тривалого миру в Європі може мати тільки самостійна Україна. Незалежність України є, за нашим переконанням, ключем до миру в Європі» [10–12].

Текст 3

2005 року світова громадськість відзначила 160-річчя від дня народження славетного вченого, великого сина України – Івана Пулюя.

Серед українських учених, що сягнули вершин європейської і світової науки, одне з почесних місць належить Івану Пулюєві. Вчений-новатор, умілий та вдумливий фізик-експериментатор, оригінальний конструктор та винахідник, блискучий лектор, активний організатор, письменник, перекладач, публіцист і громадський діяч, він боровся за національне відродження українського народу, за його політичні права, за піднесення української культури до рівня цивілізованих народів світу.

Справжньою «білою плямою» в історії фізики, що чекає своїх дослідників є необ'єктивне висвітлення ролі і Пулюя у відкритті та дослідженні Х-променів, названих рентгенівськими. У цьому зв'язку доречно нагадати, що «Лампа Пулюя» – фактично перша рентгенівська трубка, була сконструйована за

14 років до офіційної реєстрації відкриття X-променів. Так сталося, що німецький учений Рентген на кілька тижнів раніше обнародував у пресі своє відкриття. Та й зрештою за ним стояла могутня європейська держава, а на кого міг опертися Іван Пулюй? На свій уярмлений народ, якого, по суті, тодішній світ і не знав? І той факт, що нобелівським лауреатом став Рентген, а не українець Пулюй, звичайно прикрий. Якби з цього приводу можна було б поцікавитись думкою самого Пулюя, то він міг би відповісти словами української поетки Емми Андіївської: «Найвищий мій Нобель – це приналежність до української нації».

Пулюй завжди пам'ятав про свою приналежність до українського народу і ніколи не ганьбився цим. Навпаки – називав Україну «перлиною Європи» і вірив у її незалежність. Це йому належить думка, яку сьогодні чуємо з уст багатьох політиків: «Самостійність України є ключем для мирної зали Європи», «Гордієвим вузлом, під замком якого лежить гарантія миру Європи». Як доречні ці вислови сьогодні-в непростий час для України і її народу.

Тенденційність російської і радянської історіографії в оцінці внеску українців у світову науку та культуру спричинилася до того, що ім'я Івана Пулюя, як і десятки, сотні інших славних імен наших земляків, практично довгий час залишалось невідоме широкому колові українського громадянства. Та часи змінюються... І не блудним сином, а великим нашим попередником повернувся Пулюй в Україну, в нашу свідомість. І це довгоочікуване повернення дає нам змогу досягнути розумом свою історію, відчути приналежність до великого народу, якому є ким і чим гордитися. 30 січня 1918 року в чеській столиці знайшов вічний спочинок Іван Павлович Пулюй. Його надія і віра у незалежність, державність рідної землі здійснилася. За тиждень перед смертю Івана Павловича, Центральна Рада своїм четвертим універсалом проголосила незалежність України.

Ім'ям видатного вченого названо середню школу, вулицю і площу Гримайлова. У 1995 році встановлено пам'ятник на честь славетного земляка в цьому селищі. Відкрито пам'ятні таблиці у Відні та Празі. У Гримайлівській середній школі діє музей імені Пулюя. (*Интернет-ресурс*).

Післятекстові завдання

1. Дайте розгорнуті відповіді на запитання:

– Як ви розумієте вислів Івана Пулюя «Самостійність України є ключем для мирної зали Європи, Гордієвим вузлом, під замком якого лежить гарантія миру Європи»?

– Який зміст уклала українська поетеса Емма Андіївська у слова «Найвищий мій Нобель – це приналежність до української нації». Якими рисами можна охарактеризувати людину із таким життєвим кредо?

2. Перечитайте уважно тексти. Виберіть із них матеріал, що характеризує: а) основні віхи життя й діяльності Івана Пулюя; б) найвагоміші наукові відкриття і винаходи Івана Пулюя; в) просвітницьку і громадську діяльність Івана Пулюя; г) Івана Пулюя як письменника, перекладача. Напишіть короткий реферат-конспект, максимально скоротивши вибрані мікротемати і розставивши їх у логічній послідовності. Не забувайте використовувати потрібні засоби поєднання інформативних частин. Оформіть текст у науковому стилі.

3. У виділених словах Тексту 1 розкрийте дужки, вставте потрібні літери чи знаки, поясніть орфограми.

4. У виділеному курсивом реченні Тексту 2 розставте розділові знаки. Обґрунтуйте свій вибір.

Також наведемо приклади завдань на створення професійних дискурсів, максимально наближених до умов майбутнього професійного спілкування студентів-математиків.

1. Запишіть 10 фразеологізмів зі сфери вашого майбутнього фаху. Складіть із ними невеличкий мовнологічний текст або введіть у діалог.

2. Спробуйте вибачитись, уникаючи ненормативних фраз типу «Я вибачаюсь (ся)», «За це треба вибачитися», «Я хочу вибачитися» (робота в парах).

3. Розробіть і змоделюйте презентацію нової книжки з математики, наукового видання (варіант 1), презентацію ідеї, винаходу (варіант 2).

4. Підготуйте презентацію професії учителя математики (інформатики). Скористайтесь поданими наведеними запитаннями: 1) Чим приваблює обрана професія? 2) Що вам відомо про цей фах? (Історичний екскурс). 3) Наскільки ваша спеціальність актуальна сьогодні, перспективна? 4) Які ділові, моральні якості допоможуть вам у професійній діяльності? 5) Ким ви бачите себе у майбутньому?

5. Доберіть і запишіть декілька аргументів, щоб підтвердити такі думки: Мати вищу освіту – нині престижно. Поступливість – риса слабкої людини. Добра освіта належно поцінована нині.

6. Дайте письмові відповіді на «незручні» запитання: 1) За що Вас критикували сьогодні? 2) Яким, на Вашу думку, має бути ідеальний керівник? 3) Ви найчастіше погоджуєтесь чи сперечаєтесь? Чому? 4) Назвіть три ситуації, коли Ви не досягли успіху. 5) Які з поставлених обов'язків Ви виконуєте успішно?

7. Змоделюйте і запишіть вашу співбесіду з уявним роботодавцем.

8. Виправте помилки, допущені під час телефонного та безпосереднього спілкування (письмово):
 1) *А хто це дзвонить?* 2) *А навіщо він Вам?* 3) *Давайте Петренка до телефону.* 4) *Івану Петровичу немає часу розмовляти з Вами.* 5) *Алло! А куди я потрапив?* 6) *Це не моя справа, звертайтеся до директора.* 7) *Ваше прохання безглузде.*

9. Змодельуйте типову ситуацію ділової телефонної розмови (усно, робота в парах).

10. Як можна поводити себе в таких ситуаціях? Користуючись формулами українського мовленнєвого етикету, змодельуйте ситуацію (усно).

1) Ви – молодий фахівець. Хочете подати директорові свої пропозиції щодо поліпшення його роботи. Як «піднести» йому пропозиції?

2) Необхідно повідомити батьків про неприємну звістку (незадовільна оцінка на іспиті, важка хвороба когось із рідних, несподіване і небажане для батьків ваше одруження тощо).

11. Доберіть мовні моделі, що демонструють ваше вміння правильно поводитись у тій чи тій мовленнєвій ситуації (усно): уміння підтвердити чи заперечити думку; уміння представити когось; уміння привітатися; уміння перепросити; уміння описати особу і т. ін..

12. Знайдіть у тексті афоризми про мистецтво слухати. Доповніть їх іншими висловами. Один із афоризмів розгорніть у текст-міркування (усно).

13. Доберіть і запишіть мовні формули до таких мовленнєвих ситуацій: вітання й побажання; прощання; вибачення; подяки; запрошення та прохання; згоди, підтвердження; заперечення, відмови.

14. Поділіть групу на дві підгрупи. Підготуйтеся до дискусій за темами «*Зовнішнє незалежне оцінювання: за і проти*», «*Модульно-рейтингова система оцінювання у ВНЗ: за і проти*».

15. Підготуйте потрібні матеріали для проведення наради оргкомітету з проведення: а) студентської наукової конференції; б) щорічного конкурсу «Студентська весна».

16. Складіть діалог, використовуючи на вибір подані нижче терміни: *комп'ютерна анімація, комп'ютерна графіка, комп'ютерна гра, комп'ютерна телефонія, комп'ютерний зір, комп'ютерні віруси*.

17. Підготуйте виступ із метою висунення своєї кандидатури на виборах завідувача відділу.

18. Укладіть привітання колегам із нагоди професійного свята.

19. Виголосіть публічно основні положення вашого реферату, який ви готували упродовж семестру (в рамках ІНДЗ). Ваш виступ повинен містити такі відомості: тема, мета і завдання, які ви перед собою поставили; основні положення, цікаві факти і відомості, якими ви хотіли б поділитись із одногрупниками; аналіз джерельної бази дослідження; висновки; самооцінка. Виступ повинен тривати не більше 5 хвилин. Будьте готові вислухати рецензентів і дати відповіді на їхні зауваження.

Виконання завдань на створення професійних дискурсів та робота з навчальними професійно зорієнтованими текстами-дискурсами спонукає студентів-математиків до творчого вираження власної індивідуальності засобами української мови, що і є однією з головних ознак сформованості особистості фахівця. Аналіз науково-методичної літератури та вишівська практика доводять, що саме така система роботи має стати основою мовної підготовки у ВНЗ.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в удосконаленні методики мовної професійної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей із урахуванням дискурсивно-текстоцентричного підходу.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс [Текст] / Н. Д. Арутюнова // *Лингвистический энциклопедический словарь*. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник [Текст] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 342 с.
3. Безугла Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія [Текст] / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко, П. М. Донець та ін. – Х. : Константа, 2005. – 356 с.
4. Болотнова Н. С. Новые подходы к обучению русскому языку в современных условиях / Н. С. Болотнова // *Коммуникативно-деятельностный и текстоориентированный подходы к преподаванию русского языка : материалы науч.-пр. конф. (12 марта 2001 года)* / под ред. проф. Н. С. Болотновой. – Томск : Изд-во Томского гос. пед. ун-та. – 2001. – С. 5–10.
5. Ворожбитова А. А. Теория текста : антропоцентрическое направление : учебн. пос. [Текст] / А. А. Ворожбитова. – М. : ВШ, 2005. – 367 с.
6. Горошкіна О. М. Формування мовної особистості учня / О. М. Горошкіна, О. С. Кузьмішина, Н. В. Мордовцева та ін. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2009. – 304 с.
7. Дідук-Ступ'як Г. І. Дискурсно-текстологічний і прагматико-комунікативний аспекти лінгвометодичної інноваційної макротехнології «Інтерація різнотипових підходів до вивчення української мови» в основній школі / Г. І. Дідук-Ступ'як // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. – 2014. – № 2. – С. 88–95.
8. Дроздова І. П. Критерії добору текстів для навчання професійного мовлення студентів нефілологічного профілю у ВНЗ / І. П. Дроздова // *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. – Харків. – 2010. – Вип. 16. – С. 69–76.

9. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія / І. П. Дроздова. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 320 с.
10. Єщенко Т. А. Роль тексту і дискурсу у формуванні професійного мовлення студентів технічних спеціальностей [Електронний ресурс] / Т. А. Єщенко. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npdntu_pps_2013_1_47.pdf.
11. Методика навчання української мови в середніх закладах : підруч. для студ. філол. ф-тів ун-тів / кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2009. – С. 23–29.
12. Пентилюк М. І. Тексточентричний аспект формування риторичних умінь і навичок учнів / М. І. Пентилюк // Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей. – К. : Ленвіт, 2011. – С. 96–108.
13. Степанов Ю. С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности [Текст] / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца XX века : сб. ст. – М. : РГГУ, 1995. – С. 35–73.
14. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие : Коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М., 2007. – 480 с.